

Mijn verhaal

Jos Engelen

Waar komt mijn fascinatie voor de tabacologie vandaan? Buiten het stiekem sigaretjes roken als jongen op de wallen van Sittard en door de mand vallen omdat je kotsmisselijk werd had ik eigenlijk niets met roken tot ik in Nijmegen ging studeren en daar pijp rookte. Een simpele, ik weet het nog goed, zij kostte toendertijd F. 7,50 en had een omhulsel van leer!

Op je kamer stond het studentikoos pijpen aan de muur te hangen en zo kocht ik op de Hertogstraat een pijp met porseleinen kop, die een plaatsje aan de muur kreeg, want roken eruit smaakte afschuwelijk! Zo had ik op een gegeven moment een vijftal pijpjes als sier aan de muur hangen. Daarnaast had ik al sedert mijn jeugd een sterke belangstelling voor historische boeken.

Oriëntatie: zoeken en tasten

Bij een bezoek aan Amsterdams Waterlooplein eind zestiger jaren kwam ik 3 kleipijpjes tegen. Op mijn vraag waar die vandaan kwamen kon de verkoper alleen maar zeggen dat zij van een opgraving kwamen en ik kocht ze voor het "kapitale" bedrag van F. 1,50. Een van de pijpjes droeg het hielmerk OAS en dat was indertijd de naam van de Algerijnse verzetsbeweging tegen de Fransen! Zij kwamen in een laatje terecht en werden verder vergeten, tot ik, wonend in Nijmegen, in het wijkblad een artikeltje las over de opgraving van de fundamente van Kasteel Dukenburg. Ik besloot eens te gaan kijken en vond bij mijn eerste schop in de grond al snel tientallen pijpjes met hielmerk Molen en Theetafeltje. Zo begon de eerste fase van mijn hobby: zo veel mogelijk pijpjes te pakken zien te krijgen door te ruilen en te zoeken op akkers en velden. En steeds kwam daarna de spanning als je de pijpjes thuis had schoongemaakt: heb ik dat merkje al en welke nieuwe zouden erbij zitten?

Verdieping: doel bepalen en leren

Daarna bevredigde het alleen verzamelen niet meer en wilde ik weten, wat zo'n merkje betekent, waar dat is gemaakt en wanneer. Zo las ik ergens dat iemand van de Pijpelogische Kring Nederland in Rotterdam met pijpjes bezig zou zijn en was mijn belangstelling gewekt. Ik besloot erheen te gaan en kwam daar in gesprek met Fred Tijmstra die mij bontgekleurde pijpjes uit het Westerwald liet zien, waar ik nog nooit van had gehoord! Ik kocht er enkele van hem en besloot lid te worden van die kring. Dat luidde de fase

in van leren en studeren over dit onderwerp, met elkaar gegevens uit te wisselen, overal gaan kijken waar werd gegraven, museumbezoeken in binnen- en buitenland en heel voorzichtig je eigen "collectie" in kaart te brengen en een artikeltje te schrijven over de eerste opgraving, waar je mee te maken kreeg. Zo ontmoette je collega-verzamelaars en "handelaren" als Duco Mentink, Piet Tengenagel, Niels Augustin en vele anderen, die mij weer verder stimuleerden. Je ging voor de eerste keer gegevens zoeken in archieven en bibliotheken, kreeg en kocht boeken over jouw specifieke verzamelgebied en ging je ook breder oriënteren over andere tabacologische onderwerpen. Heel voorzichtig probeerde je voor het eerst een lezing te geven voor de PKN.

Ik ontdekte dat er niet alleen in Zuid- en Noord-Holland pijpjes gevonden en gemaakt werden, maar dat er ook in beide Limburgen pijpenfabricage geweest was. Via Hans van der Meulen van de PKN, die mij attent maakte op een fabriek in Weert in 1912, ontmoette ik in 1982 een aantal heren, die de zoons waren van die laatste kleipijpenfabrikant in Weert en die mij vol vertrouwen hun familie-archief ter bestudering en archivering ter beschikking stelden. Ik besloot dat te gaan beschrijven en vast te leggen om zodoende deze boeiende geschiedenis voor Limburg te bewaren. En al lezend, lerend en steeds weer opnieuw nieuwe zaken tegenkomend, kwam ik zoveel aanrakingspunten met collega-fabrikanten in Limburg, België en Holland tegen dat ik besloot dat ik meer dan voldoende stof had om hieraan een publicatie te wijden en in samenwerking met de PKN in 1985 uit te geven. En die 25 jarige samenwerking met PKN en de gebroeders Bergmans resulteerde in het behoud van de oude pijpenoven op Laak in Weert en diens verheffing tot industrieel-archeologisch monument en vervolgens tot Rijksmonument; in samenwerking met Museum de Tiendschuur en de inrichting van een Pijpenkamer voor zowel de klei- als de bruyèrepijp. Deelpublicaties in de PKN periodiek door al die jaren heen resulteerde in 2006 in een definitieve heruitgave van de fabrieksgeschiedenis. Uit de oude vormen, die allen werden vastgelegd, werden zowel gepolychromeerde als witte naslagen nagemaakt en in tal van lezingen aan PKN en andere verenigingen en organisaties toegelicht.

Nieuwe horizon: nieuwe kansen: kiezen en benutten

En dat je nooit uitgeleerd raakt over dit boeiende onderwerp illustreren mijn activiteiten van de laatste jaren op dit vlak. Roken heeft eeuwenlang deel uitgemaakt van de geneugten van het dagelijkse leven en is geen elitaire studie en gebied voor alleen maar verzamelaars. Elke stad en dorp had en heeft zijn eigen heemkundige verleden waar roken een tot op heden onbekend en niet gedocumenteerd deel van uitmaakt. De kennis van dit fenomeen over te dragen aan anderen en zodoende een breder draagvlak

te creëren voor het bewaren van de relictten en de geschiedenis van het roken levert mij thans enorme voldoening op. Het verzamelen blijft beperkt tot het vormen van een basiscollectie, die van elk onderdeel van het roken probeert een enkel exemplaar te bevatten, met het zwaartepunt op de provincie Limburg, maar het geven van lezingen, tabacologia gecombineerd met andere maatschappelijke voorwerpen in hun kontekst, levert weer een schat aan nieuwe gegevens op vanuit de deelnemers aan dit soort bijeenkomsten, die dan weer het basisarchief gaan vormen voor verdere initiatieven. Om een voorbeeld te noemen: er ligt thans een lezing op de plank van mythologische pijpen, gecombineerd met citaten en beelden uit de Metamorphosen van Ovidius! Een fantastische combinatie! Of het verhaal van de Zouaven- en Bedevaartpijpen, geplaatst in het brede bestek van bedevaarten en religie in de 19^e eeuw! Zo raak je ook kind aan huis in archieven en andere op historie gerichte verenigingen en word je automatisch aanspreekpunt voor bodem- en andere vondsten. De jaarlijkse archeologische opgravingen uit Sittard en omgeving van pijpjes komen vanzelf bij mij terecht ter determinatie en verschijnen in de Jaarboeken.

En de richting, die de PKN thans is ingeslagen, houdt nieuwe beloftes in! Elkaar aansluiten en enthousiasmeren over elkaars collecties en interesses, elkaar aanvullen en helpen, uitwisselen van data op bijeenkomsten en via werkgroepen, waarbij e-mail en internet fantastische hulpmiddelen in zich dragen. De eigen websites van PKN en verschillende leden vormen daarvoor een ideaal podium!

En last but not least het deelnemen aan exposities, die relaties met roken vertonen, zoals in 2002 in het Industrion in Kerkrade “van Kwispedoor tot Pijpcomfoor”, in 2006 in het Centre Céramique in Maastricht over de aardewerkindustrie van Maastricht en in maart 2008 in het Domein in Sittard over roken in de 19e eeuw in Sittard.

Voldoende stof om tot in lengte van jaren vol verbazing en energiek met deze boeiende hobby te blijven bezig zijn.